

JAKOBHAVN FORSTANDERSKABS VIRKE I ÅRENE 1863-1910

Af Kåle Rosing

I PERIODEN 1863-1872

Forstanderskabernes historie såvel som baggrunden for deres oprettelse er udførligt beskrevet af Knud Oldendow i hans bog „Grønlændernes egne Samfundsorganer“. Det er velkendt, at det var inspektør H. Rink, der i samarbejde med Samuel Kleinschmidt, læge Jacob Lindorff (som den nuværende lægebåd i Jakobshavn er opkaldt efter) og seminarieforstander, pastor Carl Emil Janssen udformede forslaget til oprettelse af dette første grønlandske kommunalvæsen i 1856. Jeg skal derfor i det efterfølgende indskrænke mig til at give en beskrivelse af forstanderskabets virke i *Jakobshavn*, således som det fremgår af de gamle forstanderskabsprotokoller, der heldigvis er blevet bevaret.

Ved indenrigsministeriets resolution af 13. maj 1857 udfærdigedes der et „Foreløbigt Regulativ for Oprettele af Forstanderskaber for de Indfødte“ i Sydgrønland, og ligeledes et regulativ for Nordgrønland i 1858. Den første tid var dog nærmest at betragte som en forsøgsperiode, og de faste forstanderskaber blev først indført 5 år senere, i Sydgrønland 1862 og i Nordgrønland 1863.

Det er i Jakobshavn ikke lykkedes at finde protokoller fra de allerførste forstanderskaber. Knud Oldendow har oplyst, at oprettelsen af disse institutioner i begyndelsen mødte en del modstand i Nordgrønland; men det fremgår af protokollerne efter oprettelsen af de faste forstanderskaber, at institutionen dog synes at være helt godt indarbejdet i løbet af de 5 første prøveår, og vi skal i det følgende forsøge at følge forløbet af forstanderskabets virke i Jakobshavn kolonidistrikt, der dengang omfattede Jakobshavn med de nærmeste bopladser (Pitorkek og Igdlumiut, der nu er en del af selve byen) samt udstedet Atâ og de daværende bopladser Rodebay og Påkitsok.

I den allerførste „hjemmelavede“ protokol, der er hæftet sammen af svært papir, er der med sirlige gotiske bogstaver prentet følgende om Jakobshavn forstanderskabets oprettelse:

„Den 16^e October 1863.

Oprettedes under Nord Grønlands Inspecteur Hr. Justitsråd Olriks Nærværelse et Forstanderskab for Colonien Jacobshavn bestaaende af Seminarieforstanderen

ved Jacobshavn, Lægen for Nordgrønland, Colonibestyreren, Coloniassistenten, samtlige danske Medlemmer. Valg foretoges af Fangerne paa en indfødt Forstander, – og dette faldt paa Catechet Nataniel Johansen, som derefter erholdt af Inspecteuren sin Instrux tilligemed Hue med Metalskilt som Tegn paa sin Værdighed. – Til Formand for Forstanderskabet udvalgte Inspecteuren – Colonibestyrer Fleischer. . . . Til Udliggeren ved Atane sendte Formanden derudover en Ordre til at lade foranstalte Valg paa en Parsirsok for dette Udsteds Grønlændere, en paa Grønlandsk affattet Instruks medfulgte for Parsirsok foruden de foreløbige Bestemmelser. Udligger Christian Gundel underrettedes tillige tydeligt om hvad han havde at iagttage, og navnlig lagdes Vægt paa, at han efter Parsisoks Indstilling kun i yderste Nødsfald maatte understøtte Grønlænderne . . .“

Sammensætningen af dette forstanderskab blev altså således: Formand kolonibestyrer Knud Geelmuyden Fleischer, øvrige danske medlemmer assistent P. G. Kircheiner, seminarieforstander pastor P. Nissen og distriktslæge C. G. F. Pfaff. De af fangerne valgte medlemmer blev Nathaniel Johansen (for Jakobshavn og herved nærmest beliggende pladser) og Pele Chr. Petersen ved udstedet Atå.

Inspectøren kunne næppe have valgt en mere egnet formand end Fleischer, der havde været assistent og købmand i Nordgrønland i en lang årrække. Desuden var han født i landet og var gift med en datter af en sælfanger, så at hans kendskab til og forståelse for grønlænderne næppe kan have været større. Den tid, hvor han sad som formand, var da også præget af en rolig udvikling, og man har indtryk af, at forstanderskabet virkelig med alvor søgte at administrere de gældende bestemmelser til størst mulig gavn for grønlænderne, ligesom man var vågen med kritik overfor den del af bestemmelserne, som efter erfaringerne ikke syntes at være altfor heldige.

For at få et indtryk af understøttelsesarbejdet og de problemer, der var knyttet hertil, skal der i det følgende citeres de væsentligste afsnit af referaterne fra møderne de følgende år.

„Aar 1864, den 29^e Februar holdtes et Forstanderskabsmøde ved Colonien Jacobshavn. – Tilstede vare samtlige Medlemmer med Undtagelse af parsirsok ved Atane, som ikke kunde komme, da der fattedes Hunde. – Efter Formandens Indstilling toges følgende Beslutninger. –

6 Grønlændere, som dels vare for unge til selv at kunne erlægge fuld Betaling for en Riffel, dels vare for uformuende dertil, men dog ansaaes for stræbsomme, – havde Formanden i November 1863, paa Indstilling af Parsirsok, tildeelt hver især en Riffel til halv Betaling paa nærmere Approbation af Forstanderskabet. – Dette billigede fuldkommen det skete og bestemte desuden, at hele Betalingen for en Riffel tilhørende en af disse Grønlændere, Michel Timothius Tobias af Jacobshavn, skulde

Nordgrønland Inspektoral
Godhavn d. 24de 1872

Inspektoralen bringer hermed foreløbigt til Forstanderskabets Kundskab, at, ifølge nye Regler, som under 29 Januar d. A. af Indvandringsministeriet ere udkastede, falder for begge Grønlands Inspektoraler - og som snarest muligt herfra vilde blive betyngede -; det Sagttagelse vedhæftede for de tidligere givne foreløbige Beskrivelser, vil Endtagelse for Nordgrønlands Colonisations blive tydelig foretaget, men at det ikke længer vil være Forstanderskabets tilstedet at undersøge med Udbrøgen.

Dette bliver snarest muligt at betyngede for Befolkningen, for at de bedre betjener og Hens bødere, som ^{derfor} maatte være i stand, inden Efteraaret kunne se sig de nødvendige Forraad og individuelle Nødel's Sporede. Om det Hjælp i brune Tidrum, saa at de ikke skulle blive undersøgt som fattig lønner og derud borte indtage en mindre agtsom, Sælling og først og fremmest den der ellers tilflydende Opmuntring med Uddeling af Colonisations Overstend til de selvsøgende betjener.

Særlig bliver de indførte Forstandere at snarest om, at de fremfor alle bør foregåe deres Landsmand med gode Exempel.

Kruse, Smith

Circulære til Nordgrønland Forstanderskab.

Fornødt den 26de Juni 1872.

Kruse Smith.

paahvile Forstanderskabets Kasse, fordi den nævnte unge Grønlænder blev borte med Kajak, Riffel og alt – og hans efterlevende Slægt hører til den allerfattigste ved Stedet.

Den flinke Dreng Lorentz Reimer som privat kunde erholde, en god Riffel for 7 r – fik disse 7 r af Forstanderskabet som et Laan som efterhaanden skulde betales tilbage.

Ligeledes billigede Forstanderskabet, at Formanden paa Andragende af parsirsok i November 1863 forbeløbigt havde udborjet 2 Rifler til 2 stræbsomme Grønlændere for fuld Betaling.

En gammel fattig Mand erholdt en Hajsnoere gratis. Formanden bemyndigedes til, efter Indstilling af parsirsok og eget Skjøn at udborge Snører til andre Grønlændere.

I November og December Maaned indfandt den sædvanlige Mangel sig, som man her i Landet pleier at betegne ved Ordet: Sultetid. – Efter foregaaende Aftale med de tilstedeværende faste Medlemmer og disses Samtykke – tildeelte Formanden Tid efter anden i nævnte Tidsrum Fødemidler og enkelte Klædningsstykker til de meest elendige og hjælpeløse – dog hvergang efter en særskilt skriftlig Indstilling fra parsirsok. – Understøttelsen meddeelt paa den Betingelse, at Forstanderskabet senere i et Møde skulde bestemme hvorvidt Paagjældende skulde tilbagebetale, hvad de havde modtaget eller faa det gratis.

Forstanderskabet vedtog nu, at 17 Personer af hvilke de fleste havde endeel Børn, skulde have de Fødemidler, som de i Trangstiden havde erholdt – gratis – Ligeledes skulde de intet betale for de enkelte yderst faa Klædningsstykker, som ganske faa af dem havde erholdt – den samlede Sum for de i Trangtid uddeelte Fødemidler og Klædningsstykker beløber sig til c 25 r –.

Der yttrades ved denne Leilighed – og denne Yttring fandt Forstanderskabets Bifald – at det var bedst at frembære for Inspectoratet det ønskelige i, at Forstanderskaberne ikke skulde være forpligtede til – saaledes som det efter § 10 og § 14, i de foreløbige Bestemmelser kunde synes – paa det ordentlige Møde at udnævne faste Fattiglemmer eller bestemme hvem der skulle være saadanne – thi, uagtet slige Bestemmelser passe godt med bedre ordnede Samfund – saa vilde de dog kun her have til Følge – hvad der alt kan paavises tydelige Spor af hos Grønlænderne, at disse, saasomt de have en Enke, forældreløst Barn eller anden hjælpeløs i deres Huus – ansaa sig berettigede til Hjælp for en saadans Vedkommende. – Videre fandtes Bestemmelsen om faste Fattiglemmer upassende der hvor hele Befolkningen . . . let til en given Tid kan nedsynke til at blive Fattiglemmer. –

Da det var Alle vitterligt, at mange af Fangerne, som man maatte ønske det stod sig langt bedre med – baade led Sult og Mangel paa de fleste Nødvendighe-

Et af de ældste fotografier fra Jakobshavn. Foto: Dr. Bentzen (1900) . Arktisk Institut

der – og formedelst Mangel paa Klæder nu ikke kunde drive deres Fangst med tilbørligt Eftertryk – var Forstanderskabet alt tidligere blevet enig om at overdrage Coloniebestyrer Fleischer paa Grund af hans nøie Kjendskab til Befolkningen – her at hjælpe efter Omstændighederne – dog efter foregaaende skriftlig Begjæring fra parsirsok. – Denne Bestemmelse, vedtog Forstanderskabet, skulde ogsaa for den nærmeste Fremtid staa ved Magt. –“

Mødet sluttede blandt andet med, at man til parsirsok Nathaniel Johansen, der ved Kolonien havde haft usædvanligt meget arbejde på grund af folk, der kom for at søge hjælp, og derfor havde måttet udfærdige mange af de påbudte skriftlige indstillinger, „som en lille Erstatning“ tildelte ham 5 r. Der blev herefter overgivet de grønlandske medlemmer en højtidelig skrivelse, underskrevet af samtlige medlemmer og forsynet med koloniens segl, med påbud om at kalde befolkningen på hjemstedet sammen og opløse den. „Den indeholdt de væsentligste af dem af Forstanderskabets Bestemmelser, der burde meddeles Grønlænderne – og desuden en Erindring om, at Ingen, som var i Huus hos en Erhverver eller havde en Erhverver til Slægtning kunde i Fremtiden gjøre sig nogen Forventning om Fattigunderstøttelse“.

Som det vil ses, uddelte man øjensynlig understøttelser og fattighjælp med omtanke og kun i de tilfælde, hvor der virkelig syntes at være trang tilstede. Ikke desto

mindre viste det sig ved mødet den 1. juli 1864, at der i det forløbne regnskabsår var opstået et underskud på regnskabet på 100 rd., hvilket gav anledning til en lang debat, der resulterede i, at man udfærdigede en meddelelse til befolkningen (denne meddelelse skulle oplæses af de enkelte pårsissut i deres respektive distrikter), om hvor slet finanserne stod, og at der derfor i det kommende regnskabsår måtte udvises særlig sparsommelighed. Ligeledes udfærdigedes der en lang rapport til den kgl. Inspecteur med en forklaring på underskudets opståen og med en understregning af forstanderskabets tidligere opfattelse med hensyn til den efter forstanderskabets mening famøse paragraf, hvorefter der kunne „udnævnes faste Fattiglemmer“, idet man mente, at grønlænderne ville synke endnu dybere ned i fattigdom og fornedrelse, såfremt denne paragraf skulle efterleves. Samtidig anmodede man inspektøren undersøge, hvorvidt man i indenrigsministeriet kunne gøre noget for at bøde på det ulyksalige underskud. – I Atâ havde man øjensynlig været lidt rundhåndet med kassens midler (selv om forstanderskabet dog har bemærket, at den udgivne sum ikke betyder så meget i de samlede udgifter), hvilket foranledigede forstanderskabet til at affyre denne salut: „Forsamlingen besluttede at underrette Udligger Christian Gundel ved Atane om, at han, da Befolkningen ved hans Sted kun beløber sig til omtrent 1/5 af Distriktets Befolkning – og han til disse har udgivet og udborget o. s. v. 90 rd. – fremtidigt maatte see at indskrænke disse Udgifter endog temelig meget, da Forstanderskabet ellers ville blive nødt til at føre det, han efter vor Mening finde udgivet formeget – over paa hans egen Regning eller Ansvar.“

I den nuværende „Mødernes tidsalder“ i Grønland virker det lidt pudsigt, at indkaldelse af et medlem ikke var påkrævet, og ikke mindst at man kunne afgive sit bidrag til debatten på følgende måde:

Den 1. juli 1865 afholdtes næste ordinære møde. Denne gang manglede der et par medlemmer. Lægen var på embedsrejse, men han havde på forhånd erklæret, at han „i alt væsentligt, som ville komme under Forhandling, sluttede sig til det øvrige Forstanderskab. – Ligeledes var, med samtlige danske Medlemmers Minde, parsirsok ved Atane ikke indkaldt, da Beretningerne fra Atane var meget tilfredsstillende – og man ansaae det ikke fornødent eller ønskeligt at kalde en dygtig Fanger paa længere Tid fra sin Fangst for Mødets Skyld, hvis væsentlige Resultater forsaavidt det behøvedes – skriftligt kunde blive ham meddelt.“

Regnskabet gav denne gang et ganske andet billede, idet der – de to foregående års underskud medregnet – udvistes et overskud på ca. 135 rd. Der var kun udgivet få fødemidler og anden gratis uddeling, „hvilket Forstanderskabet fandt var en særdeles ubetydelig Sum i Forhold til de usædvanlige ugunstige Vilkaar, der havde været for Fangsten i afvigte Vinter og Foraar.“ Selv om der dette år var overskud, anvendte man ikke noget heraf til „Præmier til Opmuntring for dygtige og huushol-

deriske Fangere“, men klog af skade anførte man: „Dette Overskud formener vi kunde passende henstaa til det kommende Aar.“

På mødet den 29. marts 1867 hører vi for første gang om undervisning i kajakeroning. Herom er det anført:

„Forstanderskabets Medlemmer blev enige om foreløbig ikke at antage faste Lærere til Kajakskolerne, for at Erhververne ikke derved skulde komme til at forsømme deres Fangst, hvorimod blev vedtaget, at enhver bedre Kajakroer, som ikke derved forsømte sin Fangst kunde melde sig som Lærer og for den Dag han gjorde Tjeneste erholde Betaling i lighed med hvad der betaales leiede Grønlændere til Coloniarbeide.“

Ligeledes satte man for første gang ved dette møde et beløb af til opmuntring for erhververne, idet der i slutningen af referatet er anført: „Slutteligen udlovede Forstanderskabet en Duceur af 20 rdr til den af Grønlænderne der anskaffede sig Telte med to Lag Skind og alt hvad der hører til et fuldstændigt Telt.“

I vinteren 1867/68 må der have raset en ret alvorlig epidemi med mange dødsfald til følge, idet der angives, at der er udgivet særlig meget fattighjælp som følge af epidemien og dens virkninger, ligesom der er udgivet forholdsvis store beløb til ligkister. Som følge af de dårlige indtjeningsmuligheder ovenpå epidemien, eftergav man en række beløb på gæld, der var stiftet af forskellige fangere til erhvervsredskaber, og derved nedsatte disses gæld væsentligt.

De i det forrige år udsatte præmier for anskaffelse af „gode Dobbelttelte“ blev givet til fanger Mathæus Aronsen og Dines Magnussen med 20 rd. til hver. Endvidere 5 rd. til den 19 årige Gabriel Petersen som „Paaskjønnelse af den Fangerdygtighed, han i denne Alder har erhvervet.“ Derudover fastsatte man forskellige præmier dels for anskaffelse af konebåde og for nye betræk til konebåde, dels for familieforsørgere, der i finansårets løb ikke havde stiftet gæld hverken til det offentlige eller til privatpersoner, samt præmier til fangere, der oplærte deres sønner til gode kajakroere i en tidlig alder, samt „Passende Præmier . . . (til) gifte eller ugifte Grønlænderinder, som udmærkede sig ved Reenlighed og Orden ved at passe deres Huusfællers Tøi og Redskaber – ved Dygtighed i al ægte grønlandsk Kvindegjering, i hvilken sidste Henseende der vil blive taget særdeles Hensyn til de nationale pårsissuts Vidnesbyrd.“

Man havde altså efterhånden fået så mange midler at råde over, at man kunne tillade sig at udbetale præmier og opmuntringer for på denne måde at søge at få befolkningen bort fra det låneri, som den over en længere årrække var kommet ind på. Som ovenfor nævnt havde man fastsat præmier til familieforsørgere, der havde undgået at stifte gæld men det følgende år måtte man beklage, at disse præmier ikke kunne komme til udbetaling, idet ikke en eneste familieforsørger kunne opfylde den stillede

betingelse. Man gav dog mindre præmier til de personer, der tilnærmelsesvis havde opfyldt betingelsen og den, der længst havde afholdt sig fra at stifte lån viste sig at være parsissoq Nathaniel Lindenhann. – Præmie for renlighed god orden og dygtighed i grønlandsk husgerning tildeltes Amalie Johansen, Ane Mølgård, Kirstine Guldager samt pigen Dorthe.

Som en afslutning på perioden indtil 1872 vil det være på sin plads at citere et udrag af et af inspektør Krarup Smith under 22. februar 1868 udsendt cirkulære der dels giver et mere almindeligt billede af forstanderskabernes virke i handelsårene 1864–67, dels omtaler de enkelte distrikter. I cirkulæret anføres blandt andet:

„Før Oprettelsen af Forstanderskaberne kom den kongelige Handel som bekjendt ogsaa Befolkningen til Hjælp, hovedsagelig ved under Trangtid at udborge eller gratis at skjænke Levnetsmidler og ved at tilstaae Grønlænderne Kul, Ovne og Træ til Huusmaterialer til en lavere Priis, end Handelen ellers solgte eller kunde sælge dem for. Med Hensyn til disse sidste Lettelser, antydede Inspectoratet ved Forstanderskabernes Oprettelse i Efteråret 1863, at de vistnok helst, idetmindste indtil videre maatte tilstaaes efter samme Regler som hidtil; det er i det væsentlige skeet overalt i det heromhandlede Tidsrum. Hvad angaar Udborgning, da opfordrede Inspectoratet dengang indtrængende til at modarbejde Grønlændernes store Tilbøielighed dertil; men denne Paamindelse er kun i eet District (Umanaks) fuldstændig taget til Følge. Ellers er Borgning af Forstanderskaberne navnlig i den senere Deel af Perioden drevet i en Maalestok, der er endeel større, end Fortidens. Understøttelser ere som oftest meddeelte efter Parsissokernes Anmodning eller Indstilling; dog have de europæiske Forstandere maattet føre mere eller mindre Control dermed thi ikke engang Parsissokerne havde i Almindelighed – skjønt det, ogsaa fra første Færd af, blev lagt *dem* særlig på Hjerte i denne Henseende at foregaa deres Landsmænd med et godt Exempel – afholdt sig fra selv at borge

Forstanderskabernes Sammensætning har været i Overensstemmelse med § 5 i de „foreløbige Bestemmelser.“ Volontairer have dog oftere uden særlig Bemyndigelse, sjelden Andre, deeltaget i Forhandlingerne. Saagodtsom alle vegne har Colonibestyrelsen været Formand i sit Districts Forstanderskab, Seminarieforstander, Pastor Nissen ønskede i sin Tid ikke at overtage Formandsposten ved Jacobshavn . . Navnene på de indfødte Forstandere, der i den omhandlede Periode have fungeret, ville blive anførte, efterhånden som de enkelte Districter omtales.“

Inspektøren går herefter over til en omtale af de enkelte distrikter, og anfører om Jakobshavn:

„Jacobshavns Forstanderskab har kun 2 Parsissoker, een ved Jacobshavn, en anden vælges ved Atane. Saavel i 1863, som i 1866 valgtes Nathaniel Johansen og Pele

Interiør fra lægeboligens køkken.

Foto: Dr. Bentzen (1901) . Arktisk Institut

Chr. Petersen, men i den Førstes Sted er, da han desværre er død, senere ved Jacobs-havn valgt Nathaniel Lindenhann. – Møderne ere holdte til forskjellig Tid, meest ved Slutningen af Handelsaaret.

Colonikassen belemres strax med en usædvanlig stor Grønlændergjæld, som den maatte tilsvare Handelen med næsten 600 rdr. Den har derfor først efter et betyde- ligt Tilskud fra Fælleskassen paa 340 rdr og efter længere Tids Forløb naaet at faae sin Gjæld dækket. Handelens Afgift har med et Middeltal været 395 rdr. Udgifterne have i det Hele været moderate: til Fattighjælp 45 rdr til Hjælp til Fangerredskaber 37 rd, til Lettelse i Anskaffelse af Trævare Ovne og Kul henholdsviis 32 r, 26 r og 63 r, til Administration 16 rd. Dog er der ogsaa her udborget mere, end der er ind- betalt paa gammel Gjæld, nemlig med et Middeltal 33 rd mere. Til Præmier, for Konebaade og Telte, har man i de 2 første Handelsaar anvendt ialt 60 rdr; Desuden er een Gang tilstaaet Nathaniel Johansen 10 rd som en Anerkjendelse af hans for- tjenstlige Virken som Parsissok. – Grønlændergjælden var endnu ved Udgangen af det omhandlede Tidsrum omtr. 550 rd, uagtet over 40 rd om Aaret i Gjennemsnit vare eftergivne. Dette Forstanderskab har stærkt fremhævet at det ikke godt foruud

kunde bestemme Fattighjælpens Størrelse eller til hvem der burde ydes Understøttelse, som det ved de „foreløbige Bestemmelser“ § 14 (jfr. § 10) var henvist til, og at en fastslaaet Understøttelse til enkelte Trængende næsten i alle Tilfælde vilde medføre Misligheder, da de Paarørende saa vilde undslaae sig for at hjælpe og Fattighjælpen fra det Offentliges Side meget snart blive uoverkommelig.“

I sine slutbemærkninger kommer inspektøren en smule ind på retsplejen, idet der er anført:

„. . . Enkelte Forstandere have selv revset forefaldne Smaatyverier; et fordulgt Drab af en fremmed Hund er gennem Forstanderskabet straffet med Bøder, 1 paa 3 og 1 paa 2 rdr.

Hvad overhovedet Retspleien angaaer, vil det sees, af den nu sluttede Oversigt over Forstanderskabernes Virksomhed i de 4 Handelsaar 1864–67, at den ikke i nogen synderlig Grad har gjort Krav paa Deres Tid, men det er maaskee ikke unødvendigt at fremhæve, at det er af Vigtighed at den ved forefaldende Leilighed skeer Fyldest i Overensstemmelse med de ved de foreløbige Bestemmelser §§ 20–24 givne Regler; De mindre Udgifter, der i saadan Anledning kunne blive nødvendige, er der i § 13 tilstrækkelig Hjemmel for.“

Dette cirkulære slutter med en lang påmindelse om de grønlandske „Parsissokers“ pligter ligesom der følger en lang redegørelse om og fordømmelse af den stadige „Udborgning“, som i de kommende år må forventes helt forbudt.

Løvrigt udsendte inspektøren i 1872 til orientering for forstanderskaberne atter en oversigt i lighed med den i 1868 udsendte denne gang for perioden 1867–71.